

ศิลปกรรมกระจกสะท้อนวัฒนธรรม ชุมชนท้องถิ่นบนผนังวิหารวัดท่าข้าม (ชัยชนะ) อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่*

อัศวินีย์ หวานจริง

รองศาสตราจารย์ประจำสาขาวิชาศิลปะไทย ภาควิชาศิลปะไทย

คณะจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

บทคัดย่อ

การสร้างสรรคศิลปกรรมกระจกบนผนังวิหารวัดท่าข้าม (ชัยชนะ) อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่ เพื่ออนุรักษ์วัฒนธรรมรดกชุมชนท้องถิ่น เริ่มจากการที่ชุมชนต้องการจะบูรณะวิหารให้สวยงามด้วยงานศิลปะ การสร้างงานครั้งนี้จึงเปรียบเสมือนเป็นการบันทึกภาพประเพณีวัฒนธรรมในท้องถิ่นด้วยภาพศิลปกรรมกระจก โดยใช้เทคนิคการประดับกระจกสี ตัดเป็นตัวภาพแบบ

* โครงการวิจัย “การสร้างสรรคศิลปกรรมกระจก เพื่ออนุรักษ์วัฒนธรรมรดกชุมชนท้องถิ่น” ได้รับการสนับสนุนทุนอุดหนุนการวิจัยจากสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ ประจำปีงบประมาณ 2555

อุดมคติเช่นเดียวกับภาพจิตรกรรมไทยประเพณี มีการคิดค้นพัฒนาเทคนิควิธีการตัดและติดกระดาษรูปแบบใหม่ จนเกิดเป็นงานที่มีลักษณะพิเศษเฉพาะเหมาะสมกับการทำงานศิลปะในปัจจุบัน รวมทั้งได้จัดอบรมชุมชน ให้เรียนรู้ขั้นตอนกระบวนการสร้างสรรค์งาน เพื่อช่วยพัฒนาความรู้ความสามารถด้านศิลปะ และเปิดโอกาสให้ชุมชนได้มีส่วนร่วม เกิดการเรียนรู้ สามารถช่วยกันดูแลรักษาผลงานศิลปกรรมกระจกได้ต่อไป การทำงานร่วมกับชุมชนในครั้งนี้ทำให้ผู้วิจัยได้มีโอกาสเรียนรู้และสามารถนำมาพัฒนาตนเองในการสร้างสรรค์งานศิลปะได้มากขึ้น การสร้างสรรค์งานจึงไม่ใช่เพียงแค่การสร้างชิ้นงานศิลปะ แต่เป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน ผลงานศิลปกรรมกระจกชุดที่ช่วยสร้างคุณค่าทางสุนทรียะให้กับชุมชนต่อไปในอนาคต

คำสำคัญ: ศิลปกรรมกระจก, กระจกเกريب, ชุมชนท้องถิ่น

Glass Mosaic Mural on the South Wall of the Vihara of Wat Ta Kam Reflecting Local Community Culture.*

Asawinee Wanjing

Associate Professor, Thai Art Division, Department of Thai Art, Faculty of Fine Arts, Chiang Mai University

ABSTRACT

The Creation of a Glass Mosaic Mural for Preserving Local Community Culture: The creation process was initiated by talking with the locals to discover their needs of renovating the Vihara. The purpose of this research is to record the story of the local community's Lan Na identity by using glass mosaic to create a mural on the south wall of the Vihara of Wat Ta Kam. The glass

---

* The research project "The Creation of a Glass Mosaic Mural for Preserving Local Community Culture."

mosaic technique is used to create ideal emblems which are the identity of traditional Thai painting. The newly developed technique in glass cutting and applying offers a unique character that is appropriate in the modern world. This technique was then taught to locals and students so that they can help maintain the mural in the future. Creating art with the community provides me with an opportunity to learn and develop myself. This will not only create beautiful art works but ultimately benefit others and be of aesthetic value to society.

Keywords: Glass mosaic mural, Mirror glass (Ancient glass), Local community

บทนำ

สืบเนื่องมาจากเมื่อ พ.ศ. 2549 ทางชุมชนวัดมณีจันทร์ อำเภอพุทธไธสง จังหวัดบุรีรัมย์ ได้เชิญให้ผู้วิจัยช่วยออกแบบตกแต่งอุโบสถเก่าซึ่งยังสร้างไม่เสร็จให้งดงามขึ้น ด้วยการประดับกระจกเป็นภาพลงบนผนังรอบอุโบสถให้มีเรื่องราวเกี่ยวกับประเพณี วัฒนธรรม และวิถีชีวิตของคนในชุมชน เพราะการใช้วัสดุกระจกจะมีความคงทนมากกว่าการเขียนสี

ขณะนั้นงานประดับกระจกที่พบเห็นทั่วไปในประเทศไทยมักเป็นงานประดับตกแต่งบนผนังอาคารศาสนสถาน นิยมตัดเป็นรูปทรงเรขาคณิตแล้วติดประดับเพื่อเน้นให้ลายปูนปั้นหรือไม้แกะสลักนั้นดูโดดเด่นขึ้น แต่การตัดกระจกให้เป็นรูปร่างหรือรูปทรงตัวภาพต่างๆ นั้น ยังไม่มีให้เห็นมากนักในประเทศไทย งานประดับกระจกที่มีชื่อเสียงและเป็นที่รู้จักกันในขณะนั้นอยู่ที่วัดเชียงทองในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ผู้วิจัยจึงเริ่มศึกษาหาข้อมูลเกี่ยวกับงานศิลปะกระจกทั้งในประเทศและต่างประเทศ เพื่อทดลองสร้างสรรค์และพัฒนาารูปแบบ เทคนิค การตัดและติดกระจก ให้มีความเหมาะสมกับงานที่จะสร้างสรรค์ รวมถึงวัสดุอุปกรณ์ที่สามารถหาได้ในปัจจุบัน

ผู้วิจัยและนายอุดม หวานจริง ได้ช่วยกันออกแบบโครงสร้างภาพร่างบนผนัง คนละ 2 ผนังออกแบบให้ตัวภาพกระจกมีลักษณะเป็นแบบจิตรกรรมไทยประเพณีคล้ายจิตรกรรมฝาผนังบนสิมอีสาน เนื่องจากวัดมณีจันทร์อยู่ทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ การเดินทางไปติดตั้งผลงานในแต่ละผนังนั้นจะไปได้เฉพาะช่วงปิดภาคเรียน จึงทำให้ต้องใช้เวลาทำงานนานถึง 4 ปี

งานศิลปกรรมระจกรอบอุโบสถวัดมณีจันทร์จึงเสร็จสิ้นลงในเดือนธันวาคม ปลาย พ.ศ. 2553 การสร้างสรรค์ศิลปกรรมระจกรครั้งนั้น ทำให้ผู้วิจัยเกิดความประทับใจในการทำงานร่วมกับชุมชน เพราะมีโอกาสได้เรียนรู้และพัฒนาตนเองในการสร้างสรรค์งานศิลปะมากขึ้น ผู้วิจัยได้เรียนรู้เรื่อง “ศิลปะสู่ชุมชน” ว่าเป็นกระบวนการทำงานแบบมีส่วนร่วม เพราะการสร้างงานที่ผ่านมามากเป็นการทำงานแบบแยกส่วนกัน คือ “ศิลปินจะเป็นผู้สร้าง.. ส่วนชุมชนเป็นผู้ชม” แยกกันไปตามบริบท ขาดการมีส่วนร่วมที่จะเชื่อมโยงเรียนรู้ซึ่งกันและกัน จึงมีผลทำให้งานศิลปะส่วนใหญ่ที่สร้างขึ้นมานั้นอาจขาดการดูแลรักษาจากผู้ที่อยู่ใกล้ชิด ปล่อยให้ผุสลาย หรือถูกทำลายด้วยน้ำมือผู้ที่ไม่เห็นคุณค่า ทำให้ไม่ยั่งยืน การสร้างสรรค์งานที่เปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม โดยเฉพาะเยาวชนในพื้นที่ได้เรียนรู้วิถีและกระบวนการสร้างสรรค์งานศิลปะร่วมกับศิลปิน ทำให้ชุมชนมีความเข้าใจ และเกิดความภาคภูมิใจ ช่วยกันดูแลรักษาผลงานศิลปะชิ้นนั้นต่อไปในอนาคต

หลังจากเสร็จสิ้นงานที่วัดมณีจันทร์ ผู้วิจัยประสงค์จะพัฒนาสร้างสรรค์งานศิลปกรรมระจกรต่อในพื้นที่ภาคเหนือ กำหนดกลุ่มเป้าหมายเป็นชุมชนที่มีความเข้มแข็งทางวัฒนธรรม และมีประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของท้องถิ่น จึงปรึกษาประมวล เพ็งจันทร์ นักวิชาการอิสระ อดีตอาจารย์คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ท่านได้แนะนำพื้นที่ในอำเภอฮอด การทำงานครั้งใหม่จึงเริ่มขึ้นด้วยการเดินทางไปสำรวจลงพื้นที่เพื่อศึกษาและเก็บข้อมูลจากสถานที่จริง ผู้วิจัยได้รับความอนุเคราะห์จากพระสงฆ์ในชุมชนให้ใช้พื้นที่สร้างสรรค์งานศิลปะบนผนังภายนอกของวิหาร วัดท่าข้าม (ชัยชนะ) ตำบลหางดง อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่

การทำงานครั้งใหม่จึงเริ่มขึ้นในช่วงเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2554 ผู้วิจัยได้เข้าไปพูดคุยร่วมกับชุมชน รับประทานอาหารแลกเปลี่ยนความคิดเห็นร่วมกัน เพื่อวางแผนการทำงาน ช่วงนั้นทางชุมชนกำลังร่วมกันจัดเตรียมงานปอยหลวง จึงได้มีโอกาสดูคุยกับผู้นำชุมชน ส่วนใหญ่มีความสนใจและต้องการที่จะบูรณะตกแต่งวิหารให้มีความงดงามขึ้น ด้วยการสร้างสรรค์งานศิลปะไว้บนผนังให้มีเนื้อหาเรื่องราวเกี่ยวกับประเพณี วัฒนธรรม รวมถึงวิถีชีวิตของผู้คนในท้องถิ่นไว้บนผนังวิหาร เนื่องจากในปัจจุบันเยาวชนรุ่นใหม่เริ่มเปลี่ยนวิถีชีวิตไปตามกระแสสังคม นิยมแต่งกายตามแฟชั่น ไม่สวมชุดพื้นเมืองหรือชุดชนเผ่า ทั้งรูปแบบการจัดงานประเพณีรวมถึงวัฒนธรรมในชุมชนก็เปลี่ยนแปลงไปมาก ตามกระแสค่านิยมในสังคมที่เน้นเรื่องการท่องเที่ยว ทำให้วัฒนธรรมประเพณีที่ดั้งเดิมบางอย่างสูญหายขาดการสืบทอด

การทำงานครั้งนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อช่วยสร้างสุนทรียภาพให้กับชุมชนท้องถิ่น ด้วยการบันทึกภาพเรื่องราวเกี่ยวกับประเพณีวัฒนธรรม รวมถึงวิถีชีวิตของผู้คนในชุมชน ประดับเป็นภาพกระจกไว้บนผนังวิหาร ด้านข้างฝั่งทิศใต้ เพื่อให้แก่เยาวชนรุ่นหลังได้เรียนรู้และช่วยกันอนุรักษ์ไว้เป็นมรดกของชุมชน ผู้วิจัยใช้ทฤษฎีเรื่องการสร้างสรรค์งานทางทัศนศิลป์และการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี มาเป็นกรอบแนวคิดในการสร้างสรรค์ผลงาน ผู้วิจัยและคณะทำงานได้ช่วยกันคิดค้นเทคนิคกรรมวิธีการตัดและติดกระจกรูปแบบใหม่ให้สะดวกและเหมาะสมกับยุคสมัยปัจจุบัน นอกจากนี้ ยังได้จัดอบรมขั้นตอนการสร้างสรรค์งานศิลปะกระจกให้แก่ชุมชน เพื่อช่วยพัฒนาความรู้ความสามารถด้านศิลปะให้แก่พระภิกษุสงฆ์ สามเณร เด็กนักเรียน และชาวบ้านในชุมชน

ให้เข้าใจพื้นฐานทางทัศนศิลป์ เพื่อให้สามารถนำไปพัฒนาสุนทรียภาพ ให้กับสภาพแวดล้อมขององค์กรส่วนรวมต่อไปในอนาคต หลังเสร็จสิ้นโครงการ ผู้วิจัยคาดหวังว่าผลงานศิลปกรรมกระจกบนผนังวิหารชุดนี้จะมีส่วนช่วยสร้างสุนทรียภาพให้กับสภาพแวดล้อมภายในวัดของชุมชน รวมทั้งเป็นการบันทึกภาพที่มีเนื้อหาเรื่องราว เกี่ยวกับประเพณี วัฒนธรรม และวิถีชีวิตของผู้คนในท้องถิ่น

เนื่องจากการทำงานครั้งนี้ได้รับการสนับสนุนทุนอุดหนุนการวิจัยจากสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ การดำเนินงานสร้างสรรค์จึงเป็นการสร้างงานศิลปะเชิงวิชาการ ผู้วิจัยได้กำหนดแผนการทำงานไว้อย่างเป็นระบบ มีการตั้งขอบเขต ทฤษฎี แผนการดำเนินงาน การเก็บรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูล การบันทึกขั้นตอนกระบวนการทำงาน การประเมินวัดผลความพึงพอใจของชุมชนตลอดระยะเวลาการทำงาน เพื่อให้ชุมชนได้มีส่วนร่วม เข้าใจกระบวนการทำงาน รวมทั้งได้เห็นคุณค่าของงานศิลปะ ผู้วิจัยได้รวบรวมความรู้บันทึกไว้ในเล่มรายงานการวิจัย เพื่อเป็นองค์ความรู้แก่ผู้ที่สนใจศึกษาและสร้างสรรค์ผลงานต่อไป

วิธีการวิจัย

เพื่อให้การดำเนินงานสร้างสรรค์งานศิลปกรรมกระจกบนผนังวิหาร ด้านข้างฝั่งทิศใต้ ของวัดท่าข้าม (ชัยชนะ) ตำบลหางดง อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่ เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ผู้วิจัยได้กำหนดประเด็นปัญหาและขอบเขตของการวิจัย ดังนี้

ปัญหา	วัตถุประสงค์	ตัวแปร
1. จะทำอะไร (What)	การสร้างสรรค์งานศิลปะ	แนวความคิดศิลปะ/ความพึงพอใจชุมชน
2. ทำอย่างไร (How)	สร้างสรรค์งานศิลปกรรมกระจก	วัสดุ/เทคนิค/รูปแบบการสร้างสรรคใหม่
3. ทำทำไม (Why)	อนุรักษ์วัฒนธรรม/พัฒนาเทคนิคสร้างสรรค์	ความศรัทธา ความเชื่อ ความมุ่งมั่น
4. ทำให้ใคร (Whom)	ชุมชน/องค์กรในพื้นที่	สังคมในชุมชน
5. ใครเป็นผู้ทำ (Who)	ศิลปิน	ผู้วิจัยและคณะทำงาน
6. ทำที่ไหน (Where)	ผนังวิหารวัดท่าข้าม (ชัยชนะ) จ.เชียงใหม่	ศาสนสถาน
7. ทำเมื่อไร (When)	มกราคม พ.ศ. 2556-2557	เวลา/ฤดูกาล

ตารางที่ 1 การกำหนดปัญหาและขอบเขตของการวิจัย

การสร้างสรรค์งานครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดหน้าที่ความรับผิดชอบของผู้ดำเนินงานไว้ เพื่อให้การสร้างสรรค์เป็นไปตามแผนการดำเนินงาน และได้ผลงานศิลปกรรมกระจกที่สมบูรณ์ เป็นที่พึงพอใจของชุมชน ดังนี้

การกำหนดหน้าที่ผู้ดำเนินงาน

ขั้นตอน	ผู้รับผิดชอบ	บทบาทหน้าที่
1. Conceptual Design	ผู้วิจัย	กำหนดแนวคิดในการออกแบบ
2. Sketch Design	ผู้วิจัย	ออกแบบภาพร่างในขั้นต้น
3. Design Develop	ผู้วิจัยและอุดม	การพัฒนาขยายแบบ
4. Design Execution or Construction	ผู้วิจัย/อุดม/ ผู้ช่วย 2 คน	ประกอบสร้าง/สร้างสรรค์งาน
5. Design Refinement	ผู้วิจัยและอุดม	เก็บรายละเอียดงาน
6. Finishing the Product act/presentation	ผู้วิจัยและอุดม	ตกแต่งงานขั้นสุดท้าย/นำเสนอ
7. Evaluation from all concern and all aspect	ผู้วิจัย	สรุปประเมินผลการดำเนินงานทั้งหมด

ตารางที่ 2 การกำหนดหน้าที่ผู้ดำเนินงาน

หลังจากเก็บข้อมูลแล้วจึงนำข้อมูลทั้งหมดมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ และสร้างสรรค์ เริ่มด้วยการออกแบบภาพร่างขั้นต้นให้มีความสมบูรณ์ด้านองค์ประกอบศิลป์และเนื้อหาเรื่องราว ภาพนั้นจะต้องสื่อให้ผู้ชมเข้าใจเรื่องราว ประเพณีวัฒนธรรมในท้องถิ่นได้อย่างถูกต้อง เป็นไปตามความพึงพอใจของคนในชุมชน หลังออกแบบร่างภาพเสร็จแล้ว ผู้วิจัยได้นำภาพนั้นไปให้ชุมชนช่วยกันพิจารณา มีการแลกเปลี่ยนรับฟังความคิดเห็นและข้อเสนอแนะร่วมกัน จึงนำมาปรับปรุงพัฒนาขยายแบบให้มีขนาดใหญ่เท่าผนังจริง ตัดกระดาษติดตั้งผลงาน วิธีดำเนินการวิจัยมีดังต่อไปนี้

วิธีดำเนินการวิจัย

การกำหนดเรื่อง	จำแนก	วิธีการ	ภาพ
ศึกษางานศิลปะ กระจกโบราณ - จิตรกรรม บนฝาผนัง ศาสนสถาน - กระจก ตกแต่งอาคาร ศาสนสถาน	ปัญหา ↓ ศิลปิน ชุมชน	- เก็บข้อมูลงาน ศิลปะในไทย - เก็บข้อมูลงาน ศิลปะต่างประเทศ	 งานกระจกไทย งานกระจกลาว
ศึกษางานศิลปะ กระจกปัจจุบัน - จิตรกรรม บนผนัง อาคาร บริษัท โรงแรม สถานที่ต่างๆ - กระจก ตกแต่งอา าคารสถาปัตยกรรม บริษัท โรงแรม สถานที่ต่างๆ	ความต้องการ ↓ ศิลปิน ชุมชน - งดงาม - สวยงาม - สร้างใหม่ - ศรัทธา	- แบบสอบถาม - การสัมภาษณ์ - พูดคุยกับชุมชน	 พบปะพูดคุยกับชุมชน
ลักษณะงานศิลปะกรรม กระจก - ใช้วัสดุกระจก สร้าง เป็นตัวภาพ แบบ 2 มิติ เหมือนจิตรกรรมไทย - ตกแต่งบนผนังอาคาร ศาสนสถาน - บันทึกเรื่องราวประเพณี วัฒนธรรมของชุมชน	ลักษณะพิเศษเฉพาะ ↓ กระจก ประเพณี ↓ ศาสนสถาน	- ศึกษาข้อมูล - วิเคราะห์ข้อมูล	 ผลงานศิลปะที่ใช้วัสดุกระจก ออกแบบภาพเป็นประเพณี

การกำหนดเรื่อง	จำแนก	วิธีการ	ภาพ
<p>วัตถุประสงค์</p> <ul style="list-style-type: none"> - เพื่อสร้างสรรค์งานศิลปะสู่ชุมชน - เพื่ออนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีชุมชน - เพื่อประโยชน์การศึกษาได้งานวิจัย 	<p>แนวความคิดการออกแบบ</p> <p>อนุรักษ์ สร้างสรรค์</p>	<ul style="list-style-type: none"> - สร้างสรรค์ศิลปะ - บันทึกประเพณี - รายงานวิจัย 	 <p>สร้างสรรค์ศิลปะกระจก บันทึกเรื่องราวประเพณี</p>
<p>ขั้นตอนการดำเนินงาน</p> <ul style="list-style-type: none"> - เก็บข้อมูล - วิเคราะห์ข้อมูล - สร้างสรรค์งานศิลปะ 	<p>ขั้นตอนการสร้างสรรค์งาน</p> <p>- ออกแบบภาพร่างขั้นต้น</p>	<ul style="list-style-type: none"> - เขียนลายเส้น 	 <p>ออกแบบภาพร่างลายเส้น</p>
	<p>- พัฒนาขยายแบบภาพร่าง</p>	<ul style="list-style-type: none"> - ขยายลายเส้นเท่าผนังจริง 	 <p>ขยายลายเส้นใหญ่เท่าผนังจริง</p>
	<p>- สร้างสรรค์งานกระจก</p>	<ul style="list-style-type: none"> - ตัดกระจกเป็นรูปภาพ 	 <p>ตัดกระจกเป็นรูปภาพ</p>
	<p>- ติดตั้งศิลปกรรมกระจกลงบนผนังวิหาร</p>	<ul style="list-style-type: none"> - ติดรูปภาพกระจกบนผนัง 	 <p>ติดภาพกระจกลงบนผนัง</p>

การกำหนดเรื่อง	จำแนก	วิธีการ	ภาพ
	- การอบรมชุมชน ให้ เรียนรู้วิธีสร้างสรรค์ ศิลปะกระຈก	- สอน กระบวนการ ทำงานศิลปะ กระຈกให้ชุมชน	 อบรมชุมชนทำงานกระຈก
อภิปรายและวิจารณ์ผล - ประเมินผลงานศิลปะ - ประเมินความพึง พอใจ	ผลความพึงพอใจ 	- แบบสอบถาม - การสัมภาษณ์	 ประเมินความพึงพอใจของ ชุมชน
สรุปผลการวิจัย - ผลงานศิลปะ - รายงานรวมข้อมูล ทั้งหมด	งานสรุป 	- งานศิลปกรรม กระຈกบนผนัง วิหาร - รายงานวิจัย	 งานศิลปกรรมกระຈก บนผนังวิหาร

ตารางที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัยและภาพกระบวนการสร้างสรรค์ศิลปกรรมกระຈก

วิธีดำเนินการวิจัย ประกอบด้วยขั้นตอนต่างๆ ดังนี้

1. **พิจารณาเนื้อหาเรื่องราวของภาพ** ร่างภาพให้มีเนื้อหาเรื่องราวตามที่ทางชุมชนได้เสนอมา โดยการออกแบบภาพร่าง ต้องคำนึงถึงความเหมาะสมกับขนาดพื้นที่จริงบนผนังวิหาร จัดเรียบเรียงเนื้อหาเรื่องราวให้เหมาะสม เพื่อให้สามารถเดินดูภาพได้อย่างต่อเนื่องรอบวิหาร ด้วยการเดินเวียนขวาหรือทักซิณวารรถ

2. **การเก็บข้อมูลงานวิจัย** ทั้งภาคเอกสารและภาคสนาม ด้วยการศึกษาค้นคว้าข้อมูลงานศิลปะรวมถึงการบันทึกภาพ วิถีชีวิต ประเพณี วัฒนธรรม และสภาพแวดล้อมของชุมชนบ้านท่าข้าม อำเภอฮอด เพื่อนำข้อมูลทั้งหมดมาใช้เป็นต้นแบบแนวคิดในการร่างภาพและสร้างสรรค์เป็นงานกระจก มีการศึกษาหาข้อมูลใน 3 เรื่อง ดังนี้

2.1 **การศึกษาข้อมูลความต้องการและความพึงพอใจของชุมชน** เริ่มจากการประเมินความพึงพอใจต่อผลงานศิลปกรรมกระจกที่ได้เคยทำไว้แล้ว บนผนังด้านหลังวิหารและทำแบบสอบถามประเมินความต้องการเกี่ยวกับเรื่องราวที่ชุมชนต้องการให้สร้างสรรค์บนผนังใหม่ด้านต่อไป จากนั้นนำแบบสอบถามทั้งหมดมาทำการวิเคราะห์ประมวลผล

2.2 **การศึกษาข้อมูลที่มาวัฒนธรรมและประเพณีของชุมชน** เป็นการเก็บข้อมูลภาคเอกสารและภาคสนาม ด้วยการลงพื้นที่ศึกษา สนทนา สัมภาษณ์ บันทึกภาพงานประเพณีและวิถีชีวิตของคนในชุมชน รวมถึงภาพโบราณสถานสภาพแวดล้อมในชุมชน ผู้วิจัยได้สอบถามและสัมภาษณ์คนในชุมชนเกี่ยวกับ

ที่มาและความเชื่อของชุมชนในการจัดประเพณีวัฒนธรรมต่างๆ ในท้องถิ่น เพื่อเป็นข้อมูลประกอบในการสร้างสรรค์งานศิลปกรรมมากกว่าต้องการให้มีการดำเนินเรื่องราวอย่างไร เพื่อนำมาสรุปประเด็นและกำหนดแนวคิดในการสร้างสรรค์

2.3 การศึกษาข้อมูลงานศิลปะกระจก กระจกเป็นวัสดุที่แสงผ่านได้ มีลักษณะเปราะบาง แตกหักได้ มีคุณสมบัติไม่ละลายในน้ำและในสารละลายอินทรีย์ รวมทั้งไม่ติดไฟ ผลิตจากสารประกอบออกไซด์อนินทรีย์ประเภทซิลิกา ซึ่งเป็นส่วนประกอบสำคัญ

การประดับกระจก เป็นศิลปะการตกแต่งบนพื้นผิวของ อาคารสถาปัตยกรรม หรือสิ่งของเครื่องใช้ กระจกช่วยเพิ่มความงามด้วยการสะท้อนเมื่อแสงส่องกระทบ ส่วนมากนิยมประดับตกแต่งในงานสถาปัตยกรรม (สุวรรณพร 2545, 89) ในสมัยโบราณนิยมใช้ยางรักหรือรักสมุกเป็นกาวเชื่อมติดแผ่นกระจกกับพื้นไม้ ส่วนพื้นผิวที่เป็นปูนนั้นช่างนิยมใช้ปูนดำหรือปูนสดเป็นกาวสำหรับติดกระจก ปูนดำเหนียวและแห้งช้าเพราะมีส่วนผสมของปูนขาว ทราย และ กาว ซึ่งทำจากการเผาหนังสัตว์หรือจากยางไม้ เช่น กาวหนังควาย กาวหนังกระต่าย กาวน้ำอ้อย กาวยางบง เป็นต้น กาวจากวัสดุธรรมชาติมีความเหนียวและทนทานเป็นอย่างมาก เพราะมีคุณสมบัติที่ทนต่อสภาพภูมิอากาศร้อนชื้นได้ดี แต่ในปัจจุบันวัสดุธรรมชาติเหล่านี้หาได้ยาก ช่างจึงนิยมใช้กาวเคมีสังเคราะห์ที่เรียกว่ากาวอีพ็อกซี (Epoxy) เพราะแห้งเร็ว สะดวก และหาซื้อได้ง่าย มีความแข็งแรงคงล้ายุบ

กระจกสีที่ใช้ประดับตกแต่งงานศิลปะในเอเชีย มี 2 ชนิด ได้แก่ กระจกเกรียบ และกระจกแก้ว

ภาพที่ 1 กระจกเกรียบหรือกระจกจีน ฐานซุกซีในวิหารวัดป่าแดด อ.แม่แจ่ม (บันทึกภาพ พ.ศ. 2555)

(1) **กระจกเกรียบ** บางแห่งเรียกกระจกจีนหรือแก้วจีน เป็นการดาดแก้วที่มีความบางทับลงบนแผ่นตะกั่วหรือดีบุก มีสีต่างๆ สุวรรณพร มณีโชติ (2545, 90) กล่าวว่า “กระจกจีนหรือแก้วจีน เป็นการดาดแก้วที่มีความบางทับลงบนแผ่นตะกั่วหรือดีบุก มีสีต่างๆ ลักษณะเป็นแผ่นบางคล้ายข้าวเกรียบ สามารถงอพับและตัดเป็นรูปร่างต่างๆ ได้ด้วยกรรไกร มักใช้ในงานประดับตกแต่งที่มีความประณีต การทำกระจกของคนโบราณ จะเรียกว่า การหุงกระจก หมายถึง การนำวัตถุธาตุ เช่น ดีบุก ดินประสีว ดินแดง หรือทองเหลือง มาผ่านกระบวนการให้ความร้อน ซึ่งจะได้ของเหลวใส ก่อนจะดาดหรือเทลงบนแผ่นตะกั่ว” กระจกเกรียบนิยมใช้กันมาตั้งแต่สมัยโบราณ ในปัจจุบันกระจกประเภทนี้ได้เลิกผลิตไปแล้วจะไม่มีขายทั้งในจีนและไทย แต่ยังมีผู้ที่สนใจพยายามค้นคว้าทดลองหาวิธีที่จะผลิตอยู่ ซึ่งยังไม่สามารถผลิตให้ได้มากพอในการนำไปใช้

(2) **กระจกแก้ว** เป็นกระจกที่นิยมใช้ในการสร้างสรรค์งานศิลปะในปัจจุบัน สุวรรณพร มณีโชติ (2545, 90) กล่าวไว้ว่า “กระจกแก้ว เป็นกระจกที่นิยมใช้กันในปัจจุบันหรือที่ชอบเรียกกันว่ากระจกสี มีลักษณะเป็นแผ่นบางๆ มีสีทั้งหมดประมาณ 6 สี คือ สีขาว สีเหลืองทอง สีแดงชาด สีเขียวแก่ (ใบไม้) สีคราม (น้ำทะเล) และสีน้ำเงิน กระจกแก้วนี้ทำด้วยทราย เมื่อปรุ้งน้ำยาเป็นสีต่างๆ แล้วเอาไม้ซางหรือโลหะจุ่มลงในกระจำสีที่ละลาย เป่าให้เป็นลูกโป่งใหญ่และกรีดให้เป็นแผ่น ผิวกระจกจึงมีความโค้งที่สะท้อนแสงให้ความแวววาว ส่วนด้านหลังแผ่นกระจกจะอาบด้วยปรอทเคลือบน้ำยาเคมี ผิวกระจกแก้วจะมีความหนากว่ากระจกเกريب ตัดได้หยาบและไม่ประณีตเท่ากระจกเกريب” ลักษณะแผ่นกระจกมีทั้งแบบแบนเรียบและแบบแผ่นโค้ง โดยทั่วไปช่างประดับงานกระจก นิยมใช้กระจกแผ่นโค้ง เพราะให้ความแวววาวมากกว่า

กระจกที่จำหน่ายในท้องตลาด จะบรรจุกล่องละ 25 แผ่น แต่ละแผ่นมีขนาดประมาณ 7X9 เซนติเมตร กระจกสีแดงมีราคาสูงกว่าสีอื่น ความหนาและบางต่างกัน กระจกแผ่นโค้งหนาประมาณ 0.5 มิลลิเมตร แบบแผ่นตรงหนาประมาณ 1-1.5 มิลลิเมตร แต่ละสีหนาไม่เท่ากัน กระจกขาวจะบางสุดและเหมาะสำหรับการเริ่มต้นหัดตัดกระจกเพราะตัดง่าย ส่วนกระจกสีแดง ทอง เขียว และน้ำเงินจะหนากว่า การตัดกระจกจะต้องฝึกฝนจนเกิดความชำนาญจึงจะสามารถควบคุมการตัดให้ได้รูปทรงตามที่ต้องการ

ภาพที่ 2 กระจกแก้วหรือกระจกสี ฐานชุกชี วัดท่าข้าม (ชัยชนะ) อ.ฮอด จ.เชียงใหม่
(บันทึกภาพ พ.ศ. 2556)

การศึกษาข้อมูลงานศิลปกรรมในงานวิจัยนี้ เน้นศึกษาเฉพาะงานกระจกที่ประดับตกแต่งบนผนังภายนอกของอาคารศาสนสถาน และมีรูปแบบการตัดกระจกเป็นตัวอย่าง 2 มิติเช่นเดียวกับภาพจิตรกรรมแบบประเพณี เพื่อศึกษารูปแบบ องค์ประกอบ เทคนิค และกรรมวิธีการสร้างสรรค์งานศิลปะกระจก โดยศึกษาทั้งในประเทศและต่างประเทศ เพื่อค้นคว้า ทดลองหาเทคนิคใหม่ๆ มาพัฒนาต่อยอดการสร้างสรรค์งานศิลปกรรมกระจกที่กำลังดำเนินการ

จากการศึกษางานประดับกระจกในประเทศ พบว่ามีงานเทคนิคประดับกระจกมากมายในอดีต น่าสนใจและสามารถนำมาพัฒนาปรับให้เหมาะสมกับการสร้างงานในปัจจุบันได้ ดังที่สุวรรณพร มณีโชติ (2545, 91) กล่าวว่า “ตามหลักฐานทางประวัติศาสตร์ งานประดับกระจกในประเทศไทยมีมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย สันนิษฐานว่าได้รับอิทธิพลแบบอย่างมาจากประเทศอินเดีย คือ นิยมประดับกระจกสีเป็นชั้นเล็ก ซึ่งเป็นการใช้กระจกประดับบนลวดลายแกะสลักไม้ตามอาคารและสิ่งของเครื่องใช้ทางศาสนา รวมถึงสิ่งของเครื่องใช้ที่เกี่ยวข้องกับสถาบันพระมหากษัตริย์”

ภาพที่ 3 ศิลปกรรมกระจากบนผนังอุโบสถ วัดมณีจันทร์ อ.พุทไธสง จ.บุรีรัมย์
(บันทึกภาพ พ.ศ. 2553)

งานประดับกระจากในประเทศไทย ส่วนใหญ่เป็นงานประดับลวดลายเพื่อความสวยงาม ส่วนงานสร้างสรรค์ที่ตัดกระจากเป็นตัวภาพเล่าเรื่อง คล้ายภาพจิตรกรรมประเพณียังไม่มีให้พบเห็นมากนัก แต่จะพบได้ที่อุโบสถวัดมณีจันทร์ อำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์ มีเทคนิคการตัดกระจากที่ต่างไปจากการประดับกระจากแบบสมัยโบราณ ด้วยการตัดกระจากใบหน้าและตัวภาพของคนและสัตว์แบบมีโครงสร้างกล้ำเนื้อสัตว์ส่วนเหมือนคนจริง เสื้อผ้ามีรอยยับริ้วผ้าเป็นธรรมชาติ ต้นไม้รวมถึงสถาปัตยกรรมมีความเป็นธรรมชาติที่อิงความสมจริง แต่ยังคงเอกลักษณ์ในรูปแบบของงานจิตรกรรมไทยประเพณีแบบ 2 มิติไว้ด้วย เนื้อหาของภาพได้แสดงถึงวัฒนธรรมประเพณีของคนไทยในแต่ละท้องถิ่น ใช้วัสดุเทคนิคในการสร้างสรรค์แบบร่วมสมัย ซึ่งศิลปินได้ปรับให้เข้ากับยุคสมัยและสภาพแวดล้อมของสังคมปัจจุบัน จึงก่อให้เกิดลักษณะพิเศษเฉพาะเป็นงาน “ศิลปกรรมกระจาก” มีรูปแบบที่แตกต่างจากงานประดับกระจากในต่างประเทศ (อัศวินีย์ 2556, 25)

งานประดับกระจกในต่างประเทศ ที่มีชื่อเสียงและเป็นที่ยู้งักกันคืออยู่ที่วัดเชียงทอง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ผู้วิจัยได้เดินทางไปศึกษาเก็บข้อมูลงานประดับกระจกบนผนังอุโบสถและวิหาร เมื่อ พ.ศ. 2548 และ พ.ศ. 2556 วัดเชียงทองสร้างขึ้นในระหว่าง พ.ศ. 2102-2103 ในรัชสมัยของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช ถือเป็นวัดที่มีความโดดเด่นที่สุดบนแผ่นดินลาว และนับเป็นตัวแทนอันสมบูรณ์ที่สุดของศิลปะสกุลช่างล้านช้าง (ศรัณย์ 2548, 117) งานกระจกที่น่าสนใจจะประดับอยู่บนผนังอาคารหลายแห่ง เช่น บนผนังด้านหลังของวิหาร (สิม) บนผนังรอบวิหารน้อย (หอไหว้) 2 หลัง คือ หอพระม่านและหอพระพุทธรูปไสยาสน์ บนผนังภายในอาคารโรงเก็บราชรถ (โรงเมี้ยนโกศ) และอีกแห่ง คือ บนผนังด้านในท้องพระโรงของพระราชวังหลวง (เจ้ามหาชีวิต) ซึ่งปัจจุบันได้กลายเป็นพิพิธภัณฑ์

การประดับกระจกที่วัดเชียงทอง เป็นแบบเล่าเรื่อง ใช้วิธีการตัดกระจกเป็นชิ้นเล็กๆ นำมาเรียงต่อกันเป็นรูปภาพ ที่เล่าเรื่องราวเกี่ยวกับตำนาน นิทานพื้นบ้านและวิถีชีวิตของผู้คนในท้องถิ่น การจัดองค์ประกอบภาพสามารถดูแล้วเข้าใจง่ายเพราะสื่อสารอย่างตรงไปตรงมา ในลักษณะงานศิลปะแบบ “Naive Arts” การใช้สีที่สดใสได้สร้างความงดงามให้กับผนังวิหารเป็นอย่างมาก

ภาพที่ 6 งานประดับกระจกบนผนังวิหารน้อย หอพระม่านและหอพระพุทธไสยาสน์
(บันทึกภาพ พ.ศ. 2557)

ด้านหลังสิมมีลายประดับกระจกสีเป็นรูปต้นไม้ใหญ่ มีนกและสัตว์หลายชนิดอาศัยอยู่ รูปลายนี้หมายถึงต้นทองหรือต้นจิวในภาษาไทย เนื่องจากในสมัยก่อนบริเวณนี้เป็นป่าต้นทอง ชื่อเมืองเชียงทองและวัดเชียงทองก็ได้มาจากป่าต้นทองนี้ กล่าวกันว่าเมื่อร้อยปีที่ผ่านมามีต้นทองใหญ่ขนาดสามสี่คนโอบขึ้นอยู่ในบริเวณวัด เมื่อพระเจ้าศรีสว่างวัฒนาได้ปฏิสังขรณ์วัดเชียงทอง จึงให้ช่างประดับดอกดวงติดแก้วสีเป็นรูปต้นทองไว้หลังสิม เพื่อเป็นที่ระลึกและเป็นนิมิตหมายถึงชื่อ “เชียงทอง” (ศรีธัญ 2548, 119)

ภาพที่ 7 งานประดับกระจกสีด้านหลังลิม (บันทึกภาพ พ.ศ. 2557)

3. การวิเคราะห์ข้อมูล เป็นการนำข้อมูลที่เก็บรวบรวมทั้งหมดมาทำการสรุปผล ด้วยวิธีการเปรียบเทียบประเด็นต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้เห็นถึงลักษณะร่วมที่คล้ายคลึงและแตกต่าง ทั้งด้านแนวความคิด เนื้อหา รูปแบบ เทคนิค วิธีการ และการนำเสนอ การวิเคราะห์ข้อมูลครั้งนี้วิเคราะห์ตามข้อมูลที่ได้เก็บรวบรวมมา 3 เรื่อง ดังนี้

3.1 การวิเคราะห์ข้อมูลความต้องการและความพึงพอใจของชุมชน ปรากฏว่าคนในชุมชนส่วนใหญ่ต้องการให้สร้างสรรค์เป็นภาพที่มีเรื่องราวเกี่ยวกับประเพณีต่างๆ ที่จัดขึ้นที่วัดท่าข้าม จากการพูดคุยกับท่านเจ้าอาวาสวัดท่าข้ามและคุณครูจากโรงเรียนในชุมชนก็มีความคิดที่สอดคล้องกัน คือ ต้องการให้ภาพศิลปกรรมกระจกบนผนังวิหารนี้เป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชน ไม่ว่าจะ

เป็นเด็ก นักเรียน นักศึกษา ทั้งในชุมชนและต่างชุมชน ได้เข้ามาชื่นชมและศึกษาหาความรู้ไปด้วย

3.2 การวิเคราะห์ข้อมูลที่มาวัฒนธรรมและประเพณีของชุมชน ผู้วิจัยได้นำข้อมูลทั้งหมดที่รวบรวมจากแบบสอบถามและการสัมภาษณ์ มาวิเคราะห์เปรียบเทียบเพื่อหาประเด็นที่เกี่ยวข้อง ให้เห็นถึงลักษณะร่วมและข้อแตกต่างของแนวคิด เนื้อหา รูปแบบ ลักษณะที่สำคัญ และน่าสนใจ รวมไปถึงความเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมในการจัดงานประเพณีต่างๆ ตามช่วงเวลาที่แตกต่างกันของวัดท่าข้าม (ชัยชนะ) แล้วนำมาจัดลำดับความคิด เพื่อใช้ในการออกแบบเป็นภาพร่างโดยใช้ทฤษฎีทางองค์ประกอบทางทัศนศิลป์ สามารถสรุปความสำคัญของประเพณีต่างๆ ตามที่พระภิกษุสงฆ์ และชาวบ้านในชุมชนวัดท่าข้าม (ชัยชนะ) ให้ความสำคัญ จัดเรียงลำดับความสำคัญตามให้ผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่ให้ข้อมูลมา ตามความถี่จากมากที่สุดถึงน้อยที่สุดได้ดังนี้

- (1) ประเพณีสงฆ์น้ำพระธาตุ
- (2) ประเพณีแห่ครัวทาน
- (3) ประเพณีदानก๋วยสลากหรือสลากภัต
- (4) พิธีเวียนเทียนวันวิสาขบูชา
- (5) พิธีเฉลิมพระชนมพรรษา 5 ธันวาคมและ 12 สิงหาคม

3.3 การวิเคราะห์ข้อมูลงานศิลปะกระจก กำหนดขอบเขตวิเคราะห์เฉพาะงานที่มีลักษณะรูปแบบการตัดกระจกเป็นรูปภาพที่ประดับตกแต่งบนผนังอาคารศาสนสถาน เก็บข้อมูลงานศิลปกรรมกระจกบนผนังอุโบสถ วัดมณีจันทร์และวัดเชียงทอง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ผู้วิจัยนำภาพงานกระจกทั้ง 2 แห่ง มาวิเคราะห์เปรียบเทียบให้เห็นความแตกต่างของรูปแบบ องค์ประกอบ และเทคนิควิธีการสร้างสรรค์ โดยใช้ทฤษฎีทัศนศิลป์ ดังนี้

การวิเคราะห์ข้อมูลงานศิลปะกระจกในประเทศไทยและต่างประเทศ	
วัดเชียงทอง (ลาว)	วัดมณีจันทร์ (ไทย)
<p>1. ตัดกระจกเป็นรูปทรงเรขาคณิต แล้วนำเอาเศษกระจกชิ้นเล็กๆ รูปสี่เหลี่ยม สามเหลี่ยม และวงกลมมาติดต่อกันเป็นรูปภาพต่างๆ</p> 	<p>ตัดกระจกเป็นรูปทรงอิสระตามแบบจริงในธรรมชาติ เช่น คน สัตว์ ต้นไม้ และสถาปัตยกรรมต่างๆ</p>

2. ใบหน้าคนตัดกระจกเป็นพื้นสีขาว แล้วติดเศษกระจกสีเข้มเป็นคิ้ว ตา จมูก และปาก ทับลงบนกระจกขาว ใช้ปูนเป็นกาวยึดติดกัน ปัจจุบัน เศษกระจกบนใบหน้าหลุดร่วงไป เกือบหมดแล้ว

ใบหน้าคนตัดเป็นคิ้ว ตา จมูก ปาก คล้ายกล่อมเนื้อมนุษย์จริง ใบหน้า มีขนาดใหญ่กว่าที่วัดเชียงทอง แต่ละใบหน้าสามารถตัดให้คล้ายกับ คนจริงได้

3. ตัวภาพคน สัตว์ สถาปัตยกรรม ต้นไม้ พานหะและสภาพแวดล้อม ใช้เศษกระจกรูปทรงเรขาคณิต ชิ้นเล็กๆ ติดเรียงติดต่อกันเป็นรูป ทรงตัวภาพแบบง่ายคล้ายโมเสค

ตัวภาพคน สัตว์ สถาปัตยกรรม ต้นไม้ พานหะ และสภาพแวดล้อม ตัดตามแบบรูปทรงจริงในธรรมชาติ มีลักษณะเป็น 2 มิติเหมือนกับภาพ จิตรกรรมไทยประเพณี

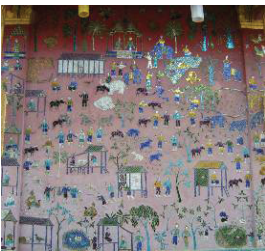
4. การจัดองค์ประกอบภาพ ดูแล้ว
เข้าใจง่ายสบายตาเพราะสื่อสาร
ตรงไปตรงมาอย่างซื่อๆ ในลักษณะ
งานศิลปะแบบ “NAÏVE” หรืองาน
ศิลปะเด็ก

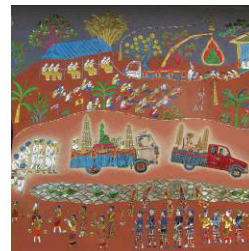
การจัดองค์ประกอบภาพ มีลักษณะ
แบบจิตรกรรมไทยประเพณี ตัวภาพ
มีขนาดไม่เท่ากัน เน้นตามความ
สำคัญ ใช้เส้นสีเทาแบ่งพื้นที่

5. ตัวภาพมีขนาดเท่าๆ กัน ติดเรียง
กระจายไปเต็มทั่วผนังทำให้เกิด
ช่องไฟที่มีขนาดเท่าๆ กัน พื้นผนัง
ลงสีเพียงสีเดียว มีน้ำหนักเท่าๆ กัน
ทั้งผนัง ใช้ปูนเป็นวัสดุยึดติดกระจก
ลงบนพื้นผนัง

ตัวภาพมีขนาดใหญ่อเล็กไม่เท่ากัน
เน้นขนาดตามความสำคัญของเรื่อง
ราว ใช้สีพื้นที่แตกต่างกันในพื้นที่
ว่าง เพื่อช่วยเน้นรูปทรงให้เด่นชัด
ขึ้น ใช้กาวยีฟ็อกซีเป็นวัสดุยึดติด
กระจกบนผนัง

4. การสร้างสรรค์ผลงานศิลปกรรมกระจก

นำข้อมูลที่วิเคราะห์แล้ว มาสังเคราะห์และสร้างสรรค์ เริ่มจากการสรุปแนวความคิดและนำมาออกแบบโครงสร้างภาพร่าง ด้วยการใช้ทฤษฎีองค์ประกอบศิลป์ การออกแบบภาพร่างลายเส้น (Sketch) ผลงานชุดนี้ใช้รูปแบบการจัดวางองค์ประกอบภาพแบบให้มีมุมมองที่กว้างหรือแบบตานกมอง (Bird's-eye view) เพื่อจะได้เห็นภาพเนื้อหาการดำเนินเรื่องราวทั้งหมดได้ทั่วเต็มพื้นที่ ซึ่งมีจำกัดบนผนังวิหาร เช่นเดียวกับภาพจิตรกรรมฝาผนังโบราณ ภาพจะดูต่อเนื่องกันอย่างเป็นเอกภาพ และมีความเหมาะสมสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมภายในวัด สามารถแบ่งกระบวนการทำงานออกเป็น 7 ขั้นตอน ดังที่สุรพล วิรุฬห์รักษ์ (2555, 1) นำเสนอไว้ ดังนี้

1. การกำหนดแนวคิด (Conceptual Design)
2. การออกแบบภาพร่างขั้นต้น (Sketch Design)
3. การพัฒนาแบบ (Design Development)
4. การประกอบสร้าง (Design Construction)
5. การเก็บรายละเอียด (Design Refinement)
6. การนำเสนอผลงาน (Design Presentation)
7. การประเมินผล (Design Evaluation)

4.1 การกำหนดแนวคิด (Conceptual Design)

ผู้วิจัยกำหนดแนวคิดในการสร้างสรรค์ผลงานจากการสังเคราะห์ข้อมูลความพึงพอใจและความต้องการของชุมชนสามารถสรุปได้ว่าชุมชนบ้านท่าข้ามส่วนใหญ่มีความต้องการให้สร้างสรรค์งานศิลปกรรมกระจัดเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับประเพณีวัฒนธรรมในชุมชน เพื่ออนุรักษ์และบันทึกภาพกิจกรรมประเพณีต่างๆ ของชุมชนไว้บนผนังวิหารวัดท่าข้าม (ชัยชนะ) โดยแนวคิดที่ใช้สร้างสรรค์ ประกอบด้วย การสร้างสรรค์งานทัศนศิลป์และการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม ทั้งนี้ กรอบแนวคิดจะช่วยกำหนดตัวแปรได้ว่าอะไรมีความสำคัญและเกี่ยวข้องกับปัญหา

แนวคิด ที่ใช้ในการสร้างสรรค์งานศิลปกรรมกระจัด คือ

- การสร้างสรรค์งานทัศนศิลป์
- การอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม

แนวคิด	อุดมการณ์	ปรากฏการณ์
1. ทัศนศิลป์	การสร้างสรรค์ทางสุนทรีย์ภาพ	งานศิลปะ
2. อนุรักษ์	การรักษาสิ่งดีงามในอดีต ให้สืบต่อไปในอนาคต	วัฒนธรรมประเพณี

ตารางที่ 4 การสร้างกรอบแนวคิดเพื่อกำหนดตัวแปร

4.2 การออกแบบภาพร่างขั้นต้น (Sketch design)

การออกแบบภาพร่าง เป็นการนำผลสรุปที่ได้จากการวิเคราะห์ เข้าสู่กระบวนการสังเคราะห์และนำมาสร้างสรรค์ โดยเริ่มจากการสรุปหาแนวความคิดในการสร้างสรรค์ แล้วถ่ายทอดความคิดออกมาเป็นภาพร่างลายเส้นขั้นต้น การออกแบบภาพร่างนี้ ประกอบด้วย 3 ส่วน ดังนี้

4.2.1 การออกแบบเนื้อหาเรื่องราวของภาพ

ได้มาจากการวิเคราะห์ข้อมูล การประเมินความต้องการของชุมชน เกี่ยวกับเนื้อหาเรื่องราวของภาพที่ต้องการจะให้สร้างบนผนังด้านข้าง (ฝั่งทิศใต้) ของวิหาร สรุปได้ว่าชุมชนส่วนใหญ่ต้องการให้สร้างสรรค์งานศิลปกรรมกระจกที่มีเรื่องราวเกี่ยวกับประเพณีวัฒนธรรมต่างๆ ในชุมชน เช่น ประเพณี สรงน้ำพระธาตุ เวียนเทียน สลากภัต ตานกัวยสลาก แห่คร้วทาน แห่ไม้ค้ำ ยี่เป็ง ปอยหลวง เข้าพรรษา ประเพณีเดือนเก้าเป็ง การเลี้ยงตงหอ ฯลฯ

จากนั้นผู้วิจัยได้ศึกษาหาข้อมูลเพิ่มเติมเรื่องที่มาและความสำคัญของประเพณีต่างๆ ที่จัดขึ้นในชุมชนว่าจัดในช่วงเวลาใด มีส่วนประกอบอะไรบ้างในการจัดกิจกรรม แล้วนำมาประกอบกับภาพถ่ายที่ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่บันทึกภาพในชุมชน มารวมกับภาพถ่ายเก่าที่ได้มาจากท่านเจ้าอาวาสวัดท่าข้าม (ชัยชนะ) จากนั้นนำข้อมูลภาพถ่ายทั้งหมดมาจัดหมวดหมู่ แยกประเภทกิจกรรมแต่ละประเพณี แบ่งตามช่วงระยะเวลาของการจัดในรอบ 12 เดือน แล้วเรียงภาพจากอดีตมาจนถึงปัจจุบัน จึงคัดเลือกภาพที่ชัดและมีมุมมองที่น่าสนใจ นำมาบันทึกใส่ในตารางภาพ เพื่อเปรียบเทียบว่า มีความคล้ายคลึงหรือแตกต่างกันอย่างไร

พบว่าการจัดงานแต่ละประเพณีนั้นมีรูปแบบพิเศษที่น่าสนใจและมีลักษณะเด่นที่แตกต่างกันไปตามความสำคัญของงาน อีกส่วนหนึ่งที่น่าสนใจ คือ ภาพการแต่งกายและส่วนประกอบของใช้ในขบวนแห่พิธีต่างๆ มีสีสันงดงามมาก เพราะคนส่วนใหญ่ในพื้นที่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ กะเหรี่ยง (โปว์) การมาร่วมงานประเพณีจะนิยมแต่งกายด้วยเสื้อผ้าฝ้ายหลากสี พร้อมตกแต่งเครื่องประดับสร้อยคอและกำไลข้อมือที่ทำจากลูกปัดสีสดใส อันเป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น เมื่อจัดหมวดหมู่ข้อมูลภาพเรียบร้อยแล้ว จึงออกแบบภาพร่างลายเส้นต่อไปตามหลักองค์ประกอบศิลป์

ภาพที่ 8 คนเผ่ากะเหรี่ยง (โปว์) นิยมแต่งกายด้วยเสื้อผ้าหลากสี
และตกแต่งเครื่องประดับลูกปัดสีสดงาม

4.2.2. การออกแบบภาพร่างลายเส้น ใช้วิธีการเรียงลำดับภาพไปตามระยะเวลาของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจากงานประเพณีของชุมชน พิจารณาทั้งเนื้อหาเรื่องราว ช่วงเวลาการจัดงานและพื้นที่บนผนังวิหาร ผู้วิจัยได้ออกแบบกลุ่มตัวภาพของแต่ละกิจกรรมให้มีความเหมาะสมตามพื้นที่ว่างบนผนังวิหาร เพื่อให้การเดินชมภาพแบบเดินเวียนขวาหรือทักซิณวารรตมีความต่อเนื่อง

ไปยังผนังด้านหลังของวิหาร ต้องดูแล้วไม่ขัดตา มีความกลมกลืนกับผลงานที่ทำไว้บนผนังด้านหลังวิหาร เนื่องจากคำนึงถึงเรื่องของแสงอาทิตย์ที่จะสะท้อนกระจกขณะเดินดูในงานช่วงเวลาต่างๆ ผู้วิจัยได้บันทึกภาพข้อมูลทั้งหมดจากความเป็นจริง แล้วแปลงออกมาให้เป็นงานศิลปะ จึงเขียนภาพร่างด้วยการยึดถือรายละเอียดตามแบบภาพถ่ายจริงจากงานพิธีต่างๆ ในวัดท่าข้าม (ชัยชนะ) ทั้งหมด การร่างภาพลายเส้นนั้นจะถ่ายทอดจากภาพถ่ายที่เป็นภาพเหมือนจริงแบบ 3 มิติ ให้เป็นภาพลายเส้นแบบ 2 มิติในเชิงอุดมคติ เช่นเดียวกับภาพจิตรกรรมไทยแบบประเพณี ซึ่งเป็นวิธีการเดียวกันกับครูช่างสมัยโบราณ ที่ได้บันทึกภาพประวัติศาสตร์ของไทยไว้เป็นภาพจิตรกรรมฝาผนังในอาคารโบสถ์วิหาร

การจัดวางองค์ประกอบภาพ ผู้วิจัยเริ่มจากการจินตนาการภาพรวมพื้นที่ภายในวัดก่อน แล้วร่างภาพงานพิธีต่างๆ ที่ชุมชนเสนอมานำมาเขียนเป็นกลุ่มๆ ตามรายละเอียดของแต่ละกิจกรรม ร่างภาพตามภาพถ่ายบรรยากาศสภาพแวดล้อมจริงในวัด จากนั้นจึงเลือกกลุ่มภาพที่เด่นๆ และสำคัญของแต่ละประเพณี ซึ่งมีขนาดกลุ่มจำนวนคนที่เหมาะสมกับพื้นที่แต่ละช่วงบนผนังวิหาร แล้วร่างภาพจัดวางองค์ประกอบด้วยลายเส้นเป็นส่วนๆ ประกอบกับการจินตนาการพื้นที่ทั้งหมดในบริเวณวัดให้ขึ้นมาอยู่ที่ผนังด้านหลังข้างของวิหาร มีการกำหนดกลุ่มคนแต่ละกิจกรรมให้เหมาะสมลงตัวกับพื้นที่ เป็นลักษณะการมองในมุมมองที่กว้างจากด้านบน ทางทฤษฎีองค์ประกอบศิลป์ แบบตานกมอง (Bird's-eye view) ซึ่งจะช่วยให้เรื่องการจัดองค์ประกอบในพื้นที่ที่มีจำกัดแต่มีเรื่องราวเนื้อหาที่ต้องนำเสนอมาก การออกแบบขนาดตัวภาพคนทั้งหมดในผนัง กำหนดให้มีขนาดเท่าๆ กัน เป็นการจัดวางแบบ 2 มิติ คือ ไม่มีระยะ

ใกล้ไกลและลึกลับภาพต่างๆ มีแต่ความกว้างและความยาว ไม่มีความหนาและความลึกของรูปทรง แต่สามารถรู้ว่าส่วนใดอยู่หน้าส่วนใดอยู่หลัง ใกล้หรือไกลได้ เพราะวิธีการจัดวางโครงสร้างองค์ประกอบในภาพใช้สภาพแวดล้อมจริงในวัด จึงง่ายต่อความเข้าใจของผู้ชมภาพ

ภาพที่ 9 ประเพณีแห่ครัวทาน (บันทึกภาพ ม.ย.54)

ภาพร่างลายเส้น แห่ครัวทานชุมชนท่าข้าม

กระบวนการขั้นตอนการเขียนภาพร่าง เริ่มเขียนจากภาพสถาปัตยกรรมอาคาร อุโบสถ วิหาร ศาลา และต้นไม้ก่อน กำหนดรูปทรงตัวภาพให้พอดีกับขนาดของผนังที่ร่างไว้บนกระดาษ จากนั้นจึงเริ่มใส่กลุ่มตัวภาพคนที่มีกิจกรรมประเพณีต่างๆ ตามพื้นที่การจัดงานจริงในวัด ปรับลายเส้นขนาดของตัวภาพทั้งหมดให้เหมาะสมลงตัว แล้วจึงนำไปให้ชุมชนช่วยพิจารณาให้คำแนะนำ เมื่อได้แบบที่พึงพอใจของทุกคนแล้ว จึงนำไปพัฒนาขยายแบบในขั้นต่อไป

ภาพที่ 10 ร่างลายเส้นเต็มผนัง (นำแบบให้ชุมชนช่วยกันพิจารณาในเดือนมีนาคม 2556)

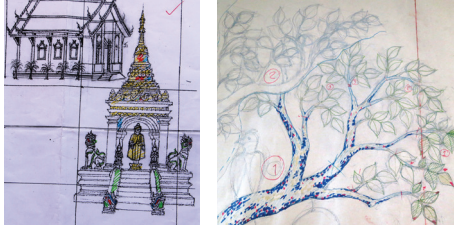

ภาพที่ 11 ภาพจิตรกรรมฝาผนังวิหารวัดหนองบัว จ.น่าน (บันทึกภาพ ก.พ. 2560)

4.2.3. การออกแบบโครงสร้างภาพร่าง โครงสร้างส่วนรวมในจิตรกรรมล้านนา สมัยโบราณใช้สีฝุ่นที่จำนวนสียังมีไม่มากเหมือนปัจจุบัน มีประมาณ 5 สี รับเข้ามาจากประเทศจีน บางสีก็มีราคาสูง เช่น สีแดงชาติและสีเขียว ภาพจิตรกรรมล้านนานิยมใช้สีแดงชาติและสีคราม ที่เป็นสีคู่ตรงข้ามข้างเขียนสามารถเขียนคู่กันได้โดยดูแล้วไม่ขัดตาหรือไม่ตัดกันรุนแรง แต่ดูแล้วรู้สึกอบอุ่นนวล การลดความรู้สึกที่รุนแรงของคู่สีนี้เป็นฝีมือจากความเชี่ยวชาญของช่างเขียนที่ใช้วิธีการลดน้ำหนักสีให้จางลงหรือทำให้คู่สีอีกสีหนึ่งหม่นลงด้วยการผสมสีเข้มเข้าไป ดังที่ สน สิมাত্রัง (2526, 91) กล่าวว่า “โครงสร้างส่วนรวมของภาพนี้เป็นสีแดงและสีครามอ่อน โดยจะเน้นให้สีแดงชาติมีปริมาณสีมากกว่าสีคราม ทั้งนี้ต้องการให้ลดความขัดแย้งของคู่สี ขณะเดียวกันสีแดงหม่นยังเสริมความรู้สึกและอารมณ์ของหญิงสาวให้ดูเคลิบเคลิ้มสบายใจมากยิ่งขึ้น”

จากการวิเคราะห์โครงสร้างจิตรกรรมล้านนา แสดงให้เห็นว่ามีการใช้สีประมาณ 5-6 สี คือ สีแดง คราม น้ำตาล ขาวดำ เขียว เช่น ภาพจิตรกรรมฝาผนังในวิหารวัดหนองบัว จังหวัดน่าน (ภาพที่ 14) ซึ่งเป็นสีที่ใกล้เคียงกับสีของกระเจกที่มีจำหน่ายตามท้องตลาด จึงทำให้การออกแบบโครงสร้างภาพศิลปกรรมกระเจก

ทำได้ง่าย โดยการแทนค่าสีภาพตามวัสดุกระจกที่มี จัดเป็นองค์ประกอบภาพตามที่ได้ออกแบบภาพร่างไว้

ภาพที่ 12 การออกแบบโครงสร้างภาพร่างในศิลปกรรมกระจก (บันทึกภาพ พ.ศ. 2556)

4.3 การพัฒนาแบบ (Design Development)

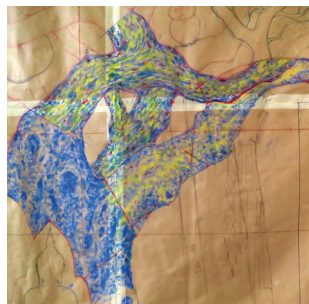
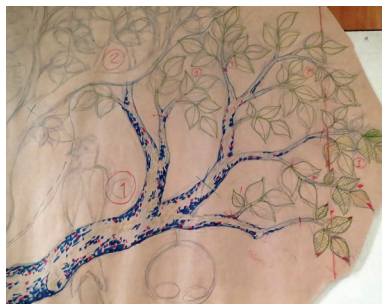
เป็นภาพลายเส้นลงในกระดาษให้มีขนาดใหญ่เท่ากับพื้นที่จริงบนผนัง ลงสีแทนค่าด้วยสีของกระจก มีทั้งหมด 6 สี คือ ขาว ทอง แดง เขียว น้ำเงิน และคราม แล้วนำไปเป็นแบบสำหรับตัดกระจกต่อไป แบ่งออกได้เป็น 2 ส่วน คือ การพัฒนาขยายแบบลายเส้นและการพัฒนาขยายโครงสร้างสี ซึ่งเป็นการออกแบบโครงสร้างในการสร้างจากจิตรกรรมฝาผนังล้าเนาออกมาเป็นแบบโครงสร้างภาพ

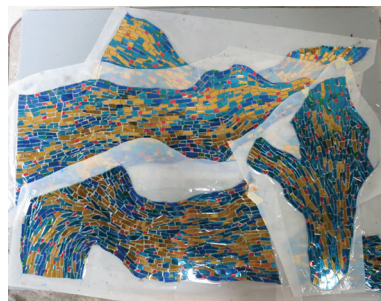
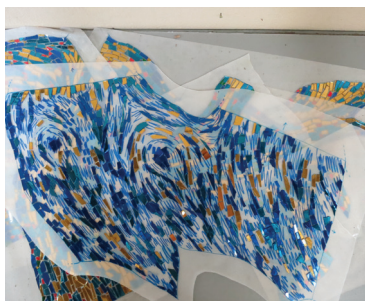
ภาพที่ 13 ภาพการขยายลายเส้นจากภาพร่าง (Sketch) ให้มีใหญ่เท่ากับขนาดผนังจริง

ภาพที่ 14 ภาพการขยายลายเส้น กลุ่มพระภิกษุสามเณรเวียนเทียน

ภาพที่ 15 ภาพการออกแบบโครงสร้างต้นไม้ (ต้นพิบูล) แทนคำสี่ของกระจกด้วยปากกาเมจิก

ภาพที่ 16 ภาพการคัดลอกแบบสีลงบนกระดาษ เพื่อนำไปเป็นแบบตัดกระจก (เขียนกำกับหมายเลขไว้ทุกแผ่น)

4.4 การประกอบสร้าง (Design Construction)

4.4.1 กระบวนการสร้างสรรค์ตัวภาพกระจก หลังจากขยายแบบลายเส้นเรียบร้อยแล้ว จึงเข้าสู่กระบวนการตัดกระจกตามแบบ และกำหนดสีกระจกตามความเหมาะสมให้ใกล้เคียงกับภาพถ่ายจากข้อมูลจริง งานสร้างสรรค์ชุดนี้ใช้วัสดุกระจกประเภทกระจกแก้วสี มีทั้งแบบแบนและโค้ง ใช้กระดาษลอกลายหรือกระดาษไขทาบคัดลอกลายเส้นตัวภาพจากแบบกระดาษสีน้ำตาลออกมาเป็นตัวภาพย่อย แยกชิ้นเป็นตัวๆ เพื่อให้ง่ายในการตัดกระจก ใช้ที่ตัดแบบหัวเพชรหรือหัวโลหะตัดกระจกเป็นชิ้นเล็กๆ นำกระจกสีแต่ละชิ้นมาจัดวางลงบนแบบกระดาษไขที่ร่างไว้ จัดเรียงกระจกตามคู่มือที่ออกแบบไว้เรียงตามความเหมาะสมประกอบเป็นตัวภาพ เพื่อให้เกิดการผสมสีทางสายตา มองโครงสร้างโดยรวม เนื่องจากกระจกไม่สามารถผสมสีรวมกันได้เหมือนสีที่บีบจากหลอด เมื่อได้ตัวภาพกระจกแต่ละตัวแล้ว จึงให้เขียนหมายเลขกำกับไว้ด้านหลังแต่ละชิ้นด้วย เพื่อทำการจัดเก็บให้เป็นหมวดหมู่ แต่ละกลุ่มตัวภาพ สำหรับนำไปเรียงติดลงบนผนังวิหารต่อไป ทั้งนี้ กระจกเป็นวัสดุที่มีลักษณะพิเศษเฉพาะในการสร้างสรรค์ จึงควรศึกษาทำความเข้าใจเรื่องวัสดุและอุปกรณ์ที่จะนำมาใช้งานอย่างถ่องแท้ ประกอบกับการทำงานด้วยทักษะความชำนาญ จึงจะทำให้ผลงานต่างๆ เหล่านี้สำเร็จลุล่วงลงไปได้

มีดตัดกระจก ใช้กรีดตัดแผ่นกระจก มีหลายรูปแบบ แต่ที่นิยมใช้กันมี 2 ชนิด คือ แบบด้ามไม้ที่มีหัวเป็นเพชร เรียกเพชรตัด เพชรจีนหรือเพชรฝรั่ง มีกากเพชรเป็นปุ่มเล็กๆอยู่ที่หัวด้านบนที่ตัด หัวที่ตัดทำเป็นมุมเฉียงทำด้วยเหล็กชุบโครเมียม ด้ามเป็นไม้ ช่างตัดกรอรูปนิยมใช้ และแบบด้าม

พลาสติกมีหัวเป็นโลหะ ส่วนมิตัดกระดาษอีกแบบจะเป็นหัวโลหะที่มีความแข็งแรงมาก ด้ามใส่น้ำมันหล่อลื่น สามารถเปิดเติมน้ำมันได้ตรงจุดที่ปลายด้าม นิยมใช้ในยุโรป เหมาะกับตัดกระดาษที่หนาและแข็ง (อัศวินีย์ 2556, 77)

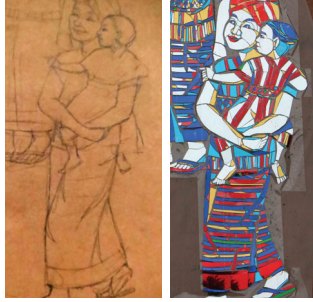

ภาพที่ 17 มีดตัดกระดาษ (เพชรตัด เพชรจีน หรือเพชรฝรั่ง)

ภาพที่ 18 มีดตัดกระดาษที่ด้ามใส่น้ำมันหล่อลื่นและกระดาษหัวด้านบนเป็นโลหะแข็ง

การวางชิ้นกระดาษแต่ละชิ้น ควรวางให้มีระยะห่างกันเล็กน้อย เป็นร่องหรือรอยต่อ เพราะเมื่อนำไปติดลงบนผนังวิหาร จะได้มีช่องที่ว่างเล็กๆ ให้กาที่ติดบนพื้นผนังได้ลื่นขึ้นมาหุ้มปิดด้านข้างของแผ่นกระดาษแต่ละชิ้นด้วย แผ่นกระดาษเกิดความคงทนและไม่หลุดออกจากพื้นผนังเมื่อเวลาผ่านไป เมื่อได้ตัวภาพกระดาษ ให้เขียนหมายเลขกำกับไว้ด้านหลังแต่ละชิ้น จัดเก็บเป็นหมวดหมู่ แต่ละกลุ่มตัวภาพ เพื่อนำไปติดลงบนผนังต่อไป

ภาพที่ 19 ภาพตัวภาพกระจกชนเผ่ากะเหรี่ยงอู๋มลูก

กระบวนการสร้างสรรค์งานกระจก สามารถลำดับขั้นตอนตั้งแต่เริ่มเก็บข้อมูล พัฒนาแบบร่าง จนสร้างสรรค์เป็นศิลปกรรมกระจก ได้ดังภาพต่อไปนี้

ภาพที่ 20 ภาพกระบวนการสร้างสรรค์งานกระจก กลุ่มพระสงฆ์เวียนเทียน วันวิสาขบูชา

ภาพที่ 21 ภาพกระบวนการสร้างสรรค์งานกระจก กลุ่มชาวบ้านเวียนเทียน

4.4.2 การปรับแบบสำหรับการคัดลอกลายเส้นลงผนัง การปรับแบบกระดาดจะใช้ค้อนตอกตุ้ตู่ (ที่ตอกหนัง) เจาะกระดาดให้เป็นรูหรือเส้นประ ตามรูปทรงตัวภาพกระจกที่ตัดไว้แล้ว เป็นกรรมวิธีการเตรียมแบบของช่างโบราณ

ภาพที่ 22 ภาพการปรับแบบสำหรับการคัดลอกลายเส้นลงผนัง (บันทึกภาพ 21 ก.ย. 56)

4.4.3 การเคลื่อนย้ายผลงาน ต้องตัดแบ่งกลุ่มตัวภาพให้เป็นกลุ่มย่อย เพื่อความสะดวกในการเคลื่อนย้ายงาน

ภาพที่ 23 ภาพการเคลื่อนย้ายผลงานกระจก ต้องตัดแบ่งกลุ่มตัวภาพเป็นกลุ่มย่อย (บันทึกภาพ 27 ก.ย. 56)

4.4.4 การเตรียมพื้นผนังวิหาร ทำการขัดล้างสีและฝุ่นบนผนังวิหารให้สะอาด ก่อนการติดกระจก

ภาพที่ 24 ภาพการเตรียมพื้นผนังวิหาร ครอบขัฒล่างผนังวิหารให้สะอาด
ทิ้งไว้ให้แห้งประมาณ 2 สัปดาห์ (บันทึกภาพ 24 ก.ย. 56)

4.4.5 การติดตั้งงานกระจก ประคบแบบและร่างเส้นลงบนผนังด้วยสีฝุ่น
แล้วจึงติดกระจก นำแบบกระดาษที่ปรุเส้นไว้มาประคบลายเส้นด้วยสีฝุ่น
ติดตัวภาพกระจกแต่ละตัวบนผนังตามแบบที่ร่างเส้นสีฝุ่นไว้ โดยติดเรียงตัว
ภาพให้ต่อเนื่องกัน การติดงานครั้งนี้ได้ติดเรียงตัวภาพให้ต่อเนื่องจากผนังด้าน
หลังที่ได้เคยทำไว้ จึงติดเรียงจากฝั่งด้านซ้ายมายังด้านขวา เมื่อติดตั้งเสร็จจึง
ลงสีพื้นบนผนังให้เต็ม

ภาพที่ 25 ภาพการติดตั้งงานกระจก นำแบบกระดาษที่ปรุเส้นไว้มาประคบลายเส้นด้วยสีฝุ่น
(บันทึกภาพ 14 ต.ค. 56)

ภาพที่ 26 ภาพการติดกระจกเรียงตัวภาพจากขอบด้านซ้ายของผนังวิหาร
(บันทึกภาพ 15 ต.ค. 56)

4.5 การเก็บรายละเอียด (Design Refinement) เป็นการลงสีพื้นผนัง

ภาพที่ 27 ภาพการทาสีพื้นบนผนังวิหาร (บันทึกภาพ 24 ต.ค. 56)

ภาพที่ 28 ภาพการทาสีพื้นตกแต่งเก็บรายละเอียดให้ทั่วทั้งผนัง (บันทึกภาพ 25 ต.ค. 56)

ภาพที่ 29 ภาพงานศิลปกรรมกระຈกบนผนังวิหารวัดท่าข้าม (ชัยชนะ) ที่ลงสีเรียบร้อยแล้ว
(บันทึกภาพ 25 ต.ค. 56)

ภาพที่ 30 ภาพคณะทำงานและท่านเจ้าอาวาสวัดท่าข้าม (ชัยชนะ) (บันทึกภาพ 25 ต.ค. 56)

4.6 การนำเสนอผลงาน (design presentation)

4.6.1 นำเสนอเรื่องราวผลงานบนผนัง หลังจากเสร็จสิ้นการติดตั้งลงสีผนังแล้วได้มีการพูดคุยกับผู้คนในชุมชน อาจารย์ นักเรียน นักศึกษาถึงเรื่องราวการนำเสนอภาพบนผนังรวมถึงได้อธิบายเทคนิคการสร้างสรรค์งานครั้งนี้ให้ชุมชนเข้าใจเพื่อสร้างความยั่งยืนให้กับผลงานศิลปกรรมกระຈกบนผนังต่อไป

ภาพที่ 31 ภาพการอบรมให้ความรู้แก่ชุมชนก่อนการฝึกหัดตัดกระดาษจก (บันทึกภาพ 30 พ.ย. 56)

4.6.2 จัดอบรมวิธีการสร้างสรรค์งานกระดาษจกแก่ชุมชนและนักศึกษา
 หลังการดำเนินงานติดตั้งผลงานศิลปกรรมกระดาษจกบนผนังด้านข้างวิหารวัดท่าข้าม (ชัยชนะ) เสร็จ ผู้วิจัยได้จัดอบรมการสร้างสรรค์ศิลปกรรมกระดาษจกให้กับพระสงฆ์ สามเณร ครู นักเรียน นักศึกษา และผู้ที่สนใจในชุมชน ที่วัดท่าข้าม (ชัยชนะ) เพื่อให้ชุมชนมีความรู้พื้นฐานทางศิลปะ รวมถึงความเข้าใจกระบวนการสร้างสรรค์งานศิลปกรรมกระดาษจกบนผนังวิหาร

ภาพที่ 32 ภาพการอบรมชุมชนเรียนรู้วิธีการสร้างสรรค์ศิลปกรรมกระดาษจก (บันทึกภาพ 30 พ.ย. 56)

4.7 การประเมินผล (Design Evaluation)

4.7.1 การประเมินความพึงพอใจจากชุมชน ประเมินด้วยวิธีการประชุมร่วมกับชุมชน และทำแบบสอบถาม ได้มีการประเมินความพึงพอใจชุมชนจำนวน 2 ครั้ง ดังนี้

ครั้งที่ 1 ในช่วงที่ตัดกระจกตัวภาพกลุ่มต่างๆ เสร็จ ได้นำผลงานแต่ละส่วนไปให้ชุมชนได้ชม เพื่อพิจารณาผลงานร่วมกัน และได้มีการประเมินความพึงพอใจ นำมาปรับปรุงแก้ไขผลงานก่อนการติดตั้ง

ภาพที่ 33 ภาพการนำแบบงานกระจกที่ตัดเสร็จแล้วไปให้ทางชุมชนพิจารณา
เพื่อรับฟังข้อคิดเห็นข้อเสนอแนะจากชุมชน

ครั้งที่ 2 เป็นการประเมินผลความพึงพอใจของชุมชน หลังการติดตั้งผลงานศิลปกรรมกระจกบนผนังเสีจสีนแล้ว เพื่อนำผลมาสรุปอภิปรายและวิจารณ์ผล

ภาพที่ 34 ภาพการนำเสนออธิบายเรื่องราวงานศิลปกรรมกระจก ประเมินความพึงพอใจจากชุมชน

การอภิปรายและสรุปผล

การสร้างสรรคงานศิลปกรรมกระจกบนผนังวิหาร วัดท่าข้าม (ชัยชนะ) ครั้งนี้ ถือเป็นแห่งที่ 2 ของผู้วิจัยและคุณอุดม หวานจริง จากแห่งแรกได้เคยสร้างสรรคไว้ที่ผนังอุโบสถวัดมณีจันทร์ จากการศึกษาทดลองค้นคว้าในครั้งนั้น ทำให้ผู้วิจัยได้เรียนรู้และเข้าใจกรรมวิธีการสร้างสรรคงานศิลปะเทคนิคการประดับกระจกมากขึ้น จนเกิดเป็นงานร่วมสมัยในรูปแบบใหม่ มีการทดลองเทคนิคใหม่เพิ่มขึ้น จึงทำให้งานบนผนังวิหารวัดท่าข้าม (ชัยชนะ) มีความแตกต่างไปจากงานที่เคยทำมาที่วัดมณีจันทร์

สิ่งสำคัญที่ทำให้สามารถดำเนินงานสำเร็จได้ตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ ก็เนื่องมาจาก การกำหนดแผนการดำเนินงานอย่างชัดเจนตั้งแต่เริ่มต้น ทั้งเรื่องของการ

กำหนดวัตถุประสงค์ ขอบเขต และกรอบแนวคิดการทำงาน การแบ่งหน้าที่ ความรับผิดชอบการทำงานให้มีความชัดเจนและตรงตามความสามารถ ตามความถนัดของแต่ละคน ไม่จำเป็นต้องใช้คนจำนวนมาก แต่ทุกคนต้องรู้หน้าที่ และทำงานเป็นทีม ผลที่ได้ก็จะสำเร็จตามแผนที่กำหนด การสร้างสรรค์งานครั้งนี้เริ่มดำเนินงานตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ จนเสร็จสิ้นในเดือนธันวาคม พ.ศ. 2556 เป็นระยะเวลา 10 เดือน ซึ่งเป็นไปตามแผนการดำเนินงานที่ตั้งไว้

ผลที่ได้รับจากการสร้างสรรค์งานเป็นไปตามวัตถุประสงค์และสมมติฐานที่ตั้งไว้ ทางชุมชนได้ผลงานศิลปกรรมที่บันทึกเรื่องราวประเพณีวัฒนธรรมของชุมชนในท้องถิ่นไว้บนผนังด้านข้างของวิหารวัดท่าข้าม (ชัยชนะ) เป็นงานศิลปกรรมกระจกที่มีลักษณะพิเศษ ตัดเป็นตัวภาพอุดมคติแบบจิตรกรรมไทยประเพณี หลังจากที่ได้ติดตั้งงานบนผนังวิหารเสร็จ ได้มีคุณครูในชุมชนขอไปช่วยจัดอบรมสอนเทคนิควิธีการสร้างสรรค์งานศิลปกระจกให้กับครูและนักเรียนที่โรงเรียนในชุมชนบ้านท่าข้าม การสร้างสรรค์งานครั้งนี้จึงเป็นเสมือนจุดเริ่มต้นที่ทำให้ผู้คนในชุมชนเริ่มมาสนใจเรื่องความงามทางทัศนศิลป์ และได้เรียนรู้ขั้นตอนกระบวนการสร้างสรรค์งานศิลปกระจก เป็นกระบวนการหนึ่งที่จะทำให้เกิดการเรียนรู้จริง จากการลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง อันจะทำให้ชุมชนเกิดความเข้าใจ เกิดความภาคภูมิใจที่ได้มีส่วนร่วม ซึ่งจะทำได้ช่วยกันดูแลรักษาผลงานศิลปกรรมกระจกบนผนังวิหารได้ต่อไปในอนาคต สิ่งสำคัญอีกประการหนึ่ง คือ การสร้างสรรค์งานครั้งนี้ทำให้ตัวศิลปินได้พัฒนารูปแบบกระบวนการทำงานที่ต้องเรียนรู้ควบคู่ไปกับการทำงานร่วมกันกับคนในชุมชน ผู้วิจัยได้สรุปผลงานวิจัยทั้งหมดเป็นรูปเล่มรายงานเชิงวิชาการ

เกี่ยวกับการสร้างสรรค์งานศิลปะ เพื่อถ่ายทอดเป็นองค์ความรู้ให้ผู้ที่สนใจได้นำไปใช้เป็นประโยชน์ทางการศึกษา การสร้างสรรค์งานศิลปะหรือนำไปต่อยอดพัฒนาแนวความคิด ให้เกิดประโยชน์ต่อองค์กร ชุมชน และสังคมส่วนรวมต่อไป ผู้วิจัยหวังว่าบทความนี้จะมีส่วนช่วยในการอนุรักษ์และพัฒนางานศิลปะไทยในปัจจุบันให้ยังคงอยู่ ไม่สูญหาย ไม่หยุดนิ่ง หรือถอยหลัง แต่จะพัฒนาก้าวต่อไปข้างหน้า เพื่อให้เยาวชนรุ่นหลังได้เรียนรู้ศึกษาค้นคว้าและช่วยกันพัฒนาสร้างสรรค์สืบไป

จากการดำเนินงานสร้างสรรค์ศิลปกรรมกระจกที่ผ่านมา ทำให้ผู้วิจัยได้เรียนรู้สิ่งต่างๆ มากมายจากชุมชน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของวัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต รวมถึงอุปนิสัยของผู้คนในชุมชน ซึ่งแม้จะอยู่ต่างพื้นที่กันแต่ก็มีความเป็นไทยในการดำเนินชีวิตแห่งวิถีพุทธร่วมกันบนผืนแผ่นดินไทย การสร้างสรรค์ศิลปกรรมกระจกทำให้ผู้วิจัยได้เรียนรู้ว่าการสร้างสรรค์งานศิลปะไทยนั้นยังต้องศึกษาเรียนรู้อีกยาวไกล ถึงแม้ผลงานวิจัยนี้จะเสร็จสิ้นลง แต่ยังไม่ใช่ว่าความสำเร็จที่สุดของการทำงาน ผู้วิจัยถือว่าการสร้างสรรค์งานศิลปกรรมกระจกเป็นเพียงก้าวแรกแห่งการเริ่มต้นเดินทางตามรอยเส้นทางการสร้างสรรค์งานศิลปกรรมของครูช่างไทยในสมัยโบราณ เพื่อการศึกษา ค้นคว้า ค้นหา และพัฒนาแนวทางการสร้างสรรค์งานศิลปะไทยในรูปแบบที่ต้องแสดงถึงความ เป็นไทยในปัจจุบัน ไม่ใช่เพียงแค่การอนุรักษ์รักษาของเก่าในอดีตให้คงอยู่ หรือการลอกเลียนแบบตามผลงานที่ผู้อื่นได้สร้างไว้ แต่ต้องเป็นการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆ เพื่อเป็นแนวทางให้กับอนุชนรุ่นหลังของชาติสืบต่อไป

บรรณานุกรม

- ศรัณย์ บุญประเสริฐ. *คู่มือนำเที่ยว หลวงพระบาง*. กรุงเทพฯ: สารคดี, 2548.
- สน สีมาตรัง. *โครงสร้างจิตรกรรมฝาผนังล้านนา*. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพฯ: ศิริวัฒนา, 2526.
- สุรพล วิรุฬห์รักษ์. *ทำอย่างไรให้งานศิลปะเป็นวิชาการ: การสร้างมาตรฐานวิชาการงานศิลป์*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, 2555
- สุวรรณพร มณีโชติ. *ความรู้ทั่วไปในงานช่างศิลป์ไทย*. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, 2545.
- อัศวินีย์ หวานจริง. “การศึกษาคุณค่าทางสุนทรีย์ในบริบททางสังคมและผลปรากฏจากสภาวะแวดล้อมของศิลปกรรมกระจกบนผนังอุโบสถวัดมณีจันทร์.” รายงานวิจัย คณะวิจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2556.